

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-13>

Надім'янова Т. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Розглянуто проблему формування професійної компетентності майбутнього вчителя як професіонала високого рівня, здатного вирішувати освітні завдання, що відповідатимуть тенденціям розвитку українського суспільства. Проаналізовано здобутки освітньої системи України в діяльності закладів вищої освіти, так і недоліки, які відрізняють її від європейської практики. На основі аналізу психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури узагальнено зміст понять «компетентність», «професійна компетентність». Розглянуто різні підходи авторів до трактування окреслених дефініцій у контексті наукових досліджень. Визначено складники професійної компетентності, що впливають на ефективну реалізацію освітньої та виховної функцій подальшої діяльності майбутнього вчителя. Виокремлено деякі методики змісту формування компетентностей у майбутніх вчителів. Окреслено сутність вимог до професійної компетентності, яка зводиться до розширення знань, вмінь, навичок, необхідних для підвищення ефективності професійної діяльності в цілому.

Вступ

Початок 90-х років в Україні був означений низкою глобальних перемін, які торкнулися усіх сфер життєдіяльності людини, її звичного устрою, насамперед, громадянського, національного, духовного, пов'язаного з переоцінкою цінностей й сприйняттям нового мислення. Одночасно з новими віяннями, в умовах соціально-економічного та інформаційного прогресу, який починав впливати на усі підсистеми суспільного розвитку, знання стали набирати іншого забарвлення:

відмова від тоталітарного устрою, національне відродження країни, проголошення Незалежності, реформи в освіті вимагали більшої мобільності, гнучкості, готовності до інновацій у діяльності педагогів. Сьогодні, вже у третьому тисячолітті у суспільстві, яке живе в умовах ринкових відносин, гендерної ідентичності, упровадження новітніх технологій ми можемо стверджувати про необхідність високого професіоналізму й професійної компетентності фахівців різних сфер і галузей виробництва, соціального життя, яке висуває значні вимоги до якості освіти, здобутих знань, реалізованих на практиці вмінь. Адже для того, «щоб людина могла виконувати певний вид соціальної діяльності необхідно, аби вона знала ту галузь, у якій працюватиме, ті процеси, які там протікають, умови, в яких це відбувається, типові проблеми; володіла узагальненими способами діяльності у цій галузі; мала досвід творчого вирішення проблем, стійкі ціннісні орієнтації, що дозволяють дотримуватися певного напрямку цієї діяльності; володіла загальними компетентностями стосовно самоорганізації у будь-якій діяльності, взаємодії з іншими людьми; мала бажання активно співдіяти у соціумі» [20, с. 69].

У контексті даних вимог потребує осмислення проблема формування професійної компетентності майбутнього вчителя, бо саме він, учитель XXI століття має бути озброєний не лише ґрунтовними знаннями з будь-якого шкільного предмету, а й вміти організувати освітній процес, виокремлюючи індивідуальні здібності й задатки кожної дитини, поважати її особистість, вміти керувати психічними процесами, прагнути до самовдосконалення тощо. Іншими словами, сучасний учитель має бути компетентним у своїй професійній діяльності. Сучасне звернення до цієї проблеми ґрунтується на розумінні того, що «сьогодення потребує професіоналів високого рівня, здатних адекватно і вміло діяти, творчо і самокритично мислити, володіти низкою особистісних якостей – соціальних, світоглядних, когнітивних, мотиваційних, операційно-технологічних, мовленнєвих, етичних та ін» [5].

Проблема визначення професійної компетентності учителя як майбутнього, так і сформованого спеціаліста є об'єктом дискусії між психологами, педагогами, спеціалістами-практиками. Професійна компетентність включає не лише набуті професійні навички як досвід діяльності, знання, вміння, а також методологічну, психолого-педагогічну, спеціальну підготовку. Компетентнісний спеціаліст повинен виходити за рамки свого предмету, своєї професії, він повинен володіти творчим потенціалом саморозвитку.

Реалізація конкретних завдань передбачає використання широкого кола таких форм і методів навчання, що існують у закладах вищої освіти, які б сприяли розкриттю особистісного потенціалу та якостей майбутнього учителя, розширення об'єму прикладних психолого-педагогічних вмінь й навичок, необхідних йому для професійно-педагогічної діяльності.

1. Професійна компетентність як основа педагогічної діяльності

Освіта була й залишається основою розвитку суспільства, запорукою майбутнього. Особливо коли йдеться про освіту третього тисячоліття. «Вона є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина, дієвим чинником модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені» – зазначено у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [11].

Сьогодні формується новий зміст освіти, розробка і впровадження нових педагогічних технологій, використання методів, прийомів, які забезпечуватимуть належний рівень інноваційної діяльності, в центрі уваги якої знаходяться процеси і результати педагогічної творчості. Цей процес характеризується як безперервний, що спрямований на постійне оновлення системи знань, вмінь.

Низкою нормативних документів (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція Нової української школи, Закон України «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти та ін.) окреслено завдання освіти у новому теоретичному осмисленні сутності процесів та розробці педагогічних умов, що забезпечують безперервний інноваційний рух. Ця потреба, натомість, актуалізує проблему спеціальної підготовки кадрів, перш за все – учителів, компетентних у сфері педагогічної діяльності. Саме готовність до педагогічної діяльності, до роботи у безперервно змінному режимі визначає успішність розвитку сучасної системи освіти.

Проте, національна система освіти не позбавлена багатьох проблем. Однією з них є підготовка високоякісного спеціаліста, здатного до впровадження та реалізації нових підходів у вирішенні освітньо-виховних завдань.

За аналітичними матеріалами Міністерства соціальної політики та Міністерства економіки України сьогодні доводиться констатувати про недоліки існуючої підготовки спеціалістів, як то:

- відрив ринку освітніх послуг від реального ринку праці;
- невідповідність обсягів та напрямів підготовки кадрів проблемам економіки;
- невиваждана надмірна деталізація переліків напрямів і спеціальностей в Україні;
- низькі показники працевлаштування випускників за фахом;
- недостатність практичної підготовки молодих фахівців[12].

Як бачимо, проблеми є, і «якщо духовне відродження, що його пророкують для України, настане, то розпочатися воно має саме із виховання освіти» [15, с. 4].

Із підписанням Україною Болонської декларації (1999) щодо створення Зони європейської вищої освіти, постає необхідність у вихованні спеціалістів, які мають здатність до оперативного реагування у своїй професійній діяльності на фоні постійно змінних вимог суспільства, ринку праці, технологій, безперервної зміни інформаційного середовища. Тому компетентність учителя є однією з важливих умов модернізації й удосконалення освітніх процесів.

Зауважимо, що сьогодні на вітчизняну систему освіти значний вплив мають зовнішні чинники. До неї висувають усе більші й більші вимоги, зростання яких спричинене суттєвими змінами, а саме:

- прискорення темпів розвитку суспільства вимагає якісної підготовки зростаючого покоління до життя в умовах швидкоплинних процесів;
- виникнення і зростання глобальних проблем вимагає від молоді сучасного мислення – критичного, креативного, мобільного;
- динамічний розвиток ринкових відносин і структурні зміни у сфері зайнятості, які визначають потребу у підвищенні професійної кваліфікації, обумовлюють необхідність формування в учнів, студентів бажання навчатись і поповнювати свої знання;
- розширення масштабів міжнародної, міжкультурної взаємодії вимагають досконалих комунікативних вмінь та знання іноземних мов.

Загальним Положенням Закону України «Про освіту» визначено поняття «компетентності», якого має досягти майбутній учитель: це – «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей» [5].

Реалії сьогодення диктують необхідність вивчати те, що в подальшому має досконало знати й вміти людина, яка безпосередньо

приступає до професійної діяльності. Упродовж останніх років Україна є активним учасником Міжнародних програм, проєктів, грантів (Erasmus Mundus, Erasmus+, Tempus та ін.), які спрямовані на покращення підготовки спеціалістів і співпраці у сфері вищої освіти. Так, приміром, розроблений проєкт «Налаштування освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe), до якого долучилась й Україна, окреслює цілі компетентнісного підходу в освіті:

- навчати здобувати знання (учити вчитися);
- жити разом (навчання для спільного життя);
- жити (навчання для здорового, цікавого, достойного життя);
- працювати та заробляти (навчання для праці) [10].

Здатність у вирішенні конкретних завдань і отриманні необхідних результатів роботи, власне визначається як компетентність. Сучасне звернення до компетентнісного підходу щодо підготовки майбутніх учителів ґрунтується на тому, що суспільству потрібні професіонали, які добре володіють методикою викладання предмету, технологіями педагогічної праці, мають організаційні вміння й навички, комунікативні здібності, загальну ерудицію, широкий культурний кругозір, володіють педагогічним тактом, педагогічною технікою тощо.

Процес формування компетентнісного спеціаліста є однією з ключових у педагогіці (Н. Бібік, В. Беспалько, А. Бойко, Т. Бойченко, Л. Ващенко, А. Вербицький, О. Вишневський, Б. Ельконін, О. Запорожець, І. Зимня, І. Зязюн, А. Кузьмінський, А. Коломієць, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, І Підласий, О. Савченко, С. Сластьонін, Г. Татур, М. Чошанов та ін.) Водночас, ця проблема була й залишається об'єктом вивчення науковцями різногалузевих студій – психології (Л. Виготський, Н. Глуханюк, Е. Зеєр, В. Костюк, О. Леонтьєв, Д. Леонтьєв, А. Маркова, А. Маслоу, М. Савчин та ін.), філософії (Г. Балл, Т. Біленко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.).

Останніми роками компетентність учителя набуває актуальності у зв'язку з постійно трансформованим соціальним досвідом, який зачіпає й оновлену освітню систему. Тому діяльність й особистість учителя завжди були «у полі зору» суспільства. Як зазначено у Концепції Нової української школи, учитель – це «людина, на якій тримається реформа. Без неї чи нього будь-які зміни будуть неможливими, тому один з головних принципів НУШ – умотивований учитель. Це означає, що наша мета – сприяти його професійному та особистому зростанню, а також підвищувати його соціальний статус» [13].

Учитель – одна з самих складних професій, що потребує найбільшої самовіддачі. Складність її визначається високими вимогами, що в умовах сучасного розвитку суспільства висувають саме йому, учителеві, величезними затратами розумової, психічної енергії у його викладацькій та виховній діяльності. Актуальність цієї професії з роками лише зростає. Умова успішного виконання почесного обов'язку вчителя лежить у його покликанні. «Хорошим учителем є той, хто намагається не тільки вважатися, але й бути таким, тобто вчителем, а не одною лише личиною вчителя. ...він шукає, чого вчити, бо він горить нетерпінням навчати всіх усього, що тільки можливо, він думає про те, як вчити, щоб напій науки проковтувався без побоїв, без крику, без насилля, без огиди, словом, привітно і приємно», – підкреслював велике суспільне значення учителя Я. А. Коменський [8, с. 154].

Сучасна школа хоче мати високопрофесійного, компетентного учителя, здатного до діяльності, що характеризується багатогранністю складного комплексу навчальних ситуацій, за яких відбувається процес засвоєння знань у відповідності до розвитку дитини, її виховання, формуються особистісні якості.

Сьогодні зростає рівень запитів соціуму до фахівців, що мають поглиблені знання зі спеціальної освіти, здатність до постійного підвищення науково-професійної підготовки, вміння виконувати задачі й обов'язки, маючи при цьому урівноважений психічний стан, який дозволяє діяти свідомо, самостійно, відповідально, гуманно й демократично.

У вітчизняній педагогіці питання про те, які компетентності для учителя є ключовими, залишається відкритим. Різноманітність трактувань, використання понять «компетентність» та «компетенція» як синонімів додають лише актуальності цій проблемі. Однозначно, що формування компетентності треба починати з системи загальної середньої освіти, а згодом удосконалювати в подальшому накопичені знань, вмінь, навичок, здобуваючи професійну освіту.

Зауважимо, що термін «компетентність» (з лат. *competens* – поінформованість, обізнаність, авторитетність) визначається як характеристика особистості, що володіє знаннями, які дозволяють судити авторитетно про будь-що [21, с. 431]. Компетентний – це той, хто має достатні знання у будь-якій галузі, обізнаний, тямущий, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний, – зазначено в Енциклопедії освіти [6, с. 208]. Тобто, бути компетентним означає володіти здібностями, знаннями й вміннями робити будь-що продуктивно, вміло, ефективно.

Компетентність – це оцінна динамічна категорія, характеризує людину як суб'єкта діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження у тій чи іншій професійній сфері; виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особистісні якості, – відзначено в «Основних положеннях компетентісно орієнтованої освіти» Міжнародного проекту Tuning Educational Structures in Europe [10].

Як зазначалось вище, у наукових джерелах немає єдиного підходу до трактування цього терміну. На думку О. Пометун, компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, вмінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно проводити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [16, с. 18]. Дослідниця вважає також, що в українському освітньому просторі недостатньо представлено цю проблему в наукових колах. На її переконання, «спрямованість освіти на засвоєння системи знань, яка була традиційною і виправданою ще декілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих, економічних завдань» [17, с. 15]. Відомий український педагог, якого можна сміливо назвати фундатором сучасної національної теорії виховання О. Вишневський більше схиляється до поняття «діяльнісний підхід», який, на переконання науковця, називають «компетентнісним». «Сучасний реформаторський підхід мав би обрати гаслом «не від школи знанневої до школи компетентісної», а «від школи знанневої до школи діяльнісної». Бо лише в діяльності розвиваються здатності до неї (компетентності). І тут – на площині діяльності – сходяться в одне два терміни і поняття – «компетентність» і «розвиток». У них одна спільна мета – удосконалення діяльнісних можливостей людини», – підкреслює науковець [3, с. 44].

На думку О. Овчарук, яка здійснила узагальнення основних підходів міжнародних освітніх організацій до визначення компетентностей, «кожна з них побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань, вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії» [14, с. 22].

Н. Бібік трактує компетентність як оцінну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження [1, с. 47].

У дослідженнях А. Маркової це поняття визначається як «сукупність об'єктивно необхідних знань, вмінь та їх нормативних ознак, необхідних для здійснення праці; володіння психологічними якостями, бажаними для їхнього виконання, реальна професійна діяльність у відповідності до еталонів та норм» [9, с. 56].

М. Чошанов вважає, що компетентність – принципово нова якість професійної підготовки, яка являє собою високий рівень кваліфікації і професіоналізму спеціаліста [22, с. 21].

У дослідженнях американських та західноєвропейських учених зміст поняття «компетентність» має насамперед практичне наповнення, наявність здібностей, які необхідні для ефективної конкретної дії (Ж. Делор, П. Бурдье, Д. Праймер, Дж. Равен, Д. Хаймс та ін.) Приміром, Дж. Равен вважає, що «компетентність – це таке явище, яке складається з числа компонентів, більшість з яких відносно незалежні один від одного. Деякі компоненти відносяться швидше до когнітивної сфери, інші – до емоційної. Ці компоненти можуть замінити одне одного в якості складника ефективної поведінки [19, с. 253]. Західноєвропейські моделі компетентності акцентують увагу на таких якостях як вміння самостійно оволодівати знаннями та знаходити шляхи вирішення комплексних завдань, позитивно представляти свою особистість, здатність гармонійного спілкування, вміння поводити себе у колективі, сповідуючи закони етикету.

Отже, компетентність як специфічна якість сукупності знань, вмінь, необхідних у професійній діяльності, полягає у наступному:

- знання компетентного учителя мають бути оперативними, мобільними, оновленими;
- компетентність вимагає критичного мислення, вміння обирати правильні рішення, аргументувати свій вибір, вміти комунікувати;
- компетентність має за основу змістовні знання й вміння, які передбачають

гнучкість методів, прийомів, інноваційні форми навчання.

Л. Гріневич схиляється до поділу компетентностей на дві групи: загальні (громадянська, соціальна, культура самовираження, лідерська, підприємницька) та професійні (мовно-комунікативна, предметна, методична, інформаційно-цифрова. психологічна,

емоційно-етична, педагогічного партнерства, інклюзивна, здоров'я-збережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювально-аналітична, інноваційна, здатність до навчання впродовж життя, рефлексивна) [13]. Виходячи з аналізу вище окреслених компетентностей можна зробити висновок, що усі вони формуються на основі практичного досвіду.

Головними характеристиками компетентності є знання, вміння, досвід у конкретній галузі, або професії. Не дивлячись на різні підходи щодо тлумачення поняття «компетентність», можна стверджувати, що сам термін належить до сфери узагальнених понять і розглядається як:

- складна інтегрована характеристика особистості, що володіє набором знань, вмінь, навичок, які дозволяють успішно проводити професійну діяльність (О. Пошетун);
- здатність людини як суб'єкта професійної діяльності успішно виконувати свої повноваження (Н. Бібік);
- удосконалення діяльнісних можливостей людини (О. Вишневський)
- високий рівень кваліфікації і професіоналізму спеціаліста (Д. Чошанов).

У педагогічній науці термін компетентність вживається здебільшого із поняттями «професійна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність». Професіоналізм слід вважати як здатність людини виконувати роботу майстерно, кваліфіковано, компетентно. Професійна компетентність є вищим компонентом особистості учителя. Вона оцінюється рівнем сформованості професійно-педагогічних вмінь: дидактичних, пізнавальних, конструктивних, комунікативних, організаторських, перцептивних, сугестивних, прикладних тощо. Усі вони в сукупності створюють надійні підвалини для формування професійної компетентності та педагогічної майстерності майбутнього учителя. До того ж, професійна компетентність майбутнього учителя є якісною характеристикою його особистості і включає систему знань та способи їх використання у конкретних педагогічних ситуаціях, а також інтегральні показники його власної культури – стиль спілкування, мову і мовлення, зовнішність, ставлення до оточуючих та своєї діяльності, уміння мислити креативно, самостійно комбінувати й перетворювати вже відомі методи й форми професійно-педагогічної діяльності, будуючи власні. Професійна компетентність передбачає залежність певних компетенцій, необхідних у реалізації конкретних завдань:

психолого-педагогічну, комунікативну, науково-предметну, методичну. Усі вони пов'язані з викладанням конкретної навчальної дисципліни, процесом виховання, взаємодії з педагогічним колективом, батьками, громадськістю тощо. Професійну компетентність розглядають також як належний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно, відповідально, виконувати будь-яку роботу творчо, вміло, маючи спеціальну освіту, широку ерудицію, бажання поповнювати свій науковий та особистісний потенціал.

На думку А. Маркової, професійно-компетентною людиною є та, яка:

- успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями;
- задоволена професією;
- досягає бажаних результатів у розвитку особистості;
- відкрита для постійного професійного навчання;
- збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску;
- соціально активна в суспільстві;
- віддана педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику;
- готова до якісної та кількісної оцінки своєї праці, вміє сама це робити [9, с. 57].

Соціально-опосередкований характер педагогічної діяльності виявляється у тому, що вона здійснюється заради учня, його розвитку, формування у нього моральних, громадянських, естетичних та ін. цінностей. Розв'язання цих завдань вимагає від учителя володіння не лише системою загальноприйнятих знань, а й ціннісного ставлення до них, а також результату своєї діяльності, тобто професійної компетентності. Отже, професійна компетентність визначається як педагогічною діяльністю, педагогічним спілкуванням, особистісними якостями учителя, так і результатом його праці, співвідношенням необхідних професійних знань, вмінь, психологічних якостей, якими учитель повинен бути наділений.

Ефективна реалізація освітньої та виховної функцій у подальшій діяльності майбутнього вчителя має відбуватись за наявності таких складників:

- соціально-психологічна (вміння жити та взаємодіяти у соціумі, організовувати власну діяльність на основі здобутих знань, вмінь, способів мислення);
- комунікативна (вміння спілкуватися й бути зрозумілим, здатність до встановлення сприятливого психологічного клімату у взаємодії учень – батьки – колеги, вміння уникати конфліктних ситуацій);

- продуктивна (вміння і бажання працювати, бачити перспективний результат своєї роботи);
- моральна, яка має за основу готовність й потребу жити за традиційними моральними нормами, критеріями, цінностями;
- інформаційна, що передбачає вміння працювати з різними видами джерел, володіння сучасними інформаційними технологіями, які відповідно до цілей і завдань використовуються у процесі діяльності;
- особисті якості, що становлять пріоритетну складову професійної компетентності (доброзичливість, чуйність, урівноваженість, тактовність, толерантність тощо)

Компетентність – це не лише володіння відповідною компетенцією, тобто коло питань, у яких людина має досвід, знання, це й особистісне ставлення до предмету своєї діяльності. Дослідники виділяють структуру професійної компетентності, яка складається з таких компонентів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісний.

Мотиваційна компонент передбачає мотивацію професійних досягнень, позитивне ставлення та інтерес до педагогічної діяльності, наполегливість у досягненні мети, бажання самовдосконалюватись, приймати рішення у нестандартних ситуаціях, отримувати радість від успіху.

Когнітивний компонент включає психолого-педагогічні знання щодо сутності педагогічної діяльності і професійної майстерності, педагогічної етики, методів і технологій освітнього процесу, толерантність

Діяльнісний компонент має за основу ґрунтовні знання і вміння, які лежать в основі професійних дій: вміння розробляти і реалізувати на практиці навчальні завдання, прогнозування і розв'язання проблемних ситуацій, вміння моделювати освітні задачі, критично оцінювати явища власної педагогічної діяльності тощо, намагання створювати нове, готовність долати перешкоди і брати відповідальність за результати своєї роботи.

Рефлексивний компонент включає здатність до саморегуляції, самоконтролю, самооцінки, вміння контролювати не лише результат своєї діяльності, але й рівень власного професійного розвитку у поєднанні з самопізнанням.

Особистісна складова професійної компетентності підкреслює значущість формування і прояву особистих якостей – емпатійності, доброзичливості, наполегливості, відповідальності, цілеспрямованості, які

виконують не менш значущу роль, аніж спеціальні предметні знання і вміння у професійній діяльності.

Формування компетентностей у майбутніх учителів має означати те, що результат їхньої професійної освіти становить не сума предметно-спеціальних знань, вмінь, навичок, а здатність діяти свідомо, визначати й формулювати дидактичні та виховні завдання, враховуючи значні інноваційні перетворення, індивідуальний, психічний розвиток кожної дитини, її здібності, таланти, уподобання, приймати обґрунтовані рішення у розв'язанні педагогічних ситуацій тощо. Наголошуючи на фаховій підготовці та особистісних якостях майбутнього учителя, М. Євтух окреслив основні показники педагогічної компетентності :

- особистісні якості, особливо перетворювальні та психологічні;
- усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина, патріота;
- пошукова діяльність;
- володіння методами педагогічного дослідження;
- конструювання власного педагогічного досвіду;
- результативність навчально-виховного процесу;
- активна педагогічна діяльність, спрямована на перетворення особистості учня й учителя [4, с. 22].

Отже, професійна компетентність є індивідуально-психологічним утворенням, базованим на сукупності теоретичних знань, практичних вмінь та навичок, особистісних якостей, які зумовлюють готовність учителя до професійної діяльності.

Оволодіти професійною компетентністю може кожний педагог – і майбутній, і реальний за умови цілеспрямованої роботи над собою, бажання бути *Майстром* своєї справи. Саме так ще в епоху Київської Русі називали учителів, підкреслюючи у такий спосіб глибоку повагу до них та їхньої діяльності.

2. Система професійної підготовки майбутнього вчителя

Достеменно відомо, що професія вчителя – одна із самих складних, що вимагає значної самовіддачі. Складність її визначається як високими вимогами, які висуваються до учителя в умовах постійно змінюваних формацій, так і величезної затрати розумового, психічного потенціалу в освітньо-виховній діяльності. Тому якість освіти «її повсюдна прийнятність, зрозумілість і порівнюваність в умовах інтеграції і глобалізації» стає пріоритетом [5, с. 8].

Виконання завдань, що стоять перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів удосконалення освітнього процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача й студента.

Професійне становлення майбутнього вчителя слід розглядати як процес накопичення досвіду професійної діяльності, що формується у період навчання у закладах вищої освіти, рівно як формування професійної компетентності майбутніх педагогів відбувається у процесі засвоєння ними різних за змістом та спрямованістю навчальних дисциплін. Потреби в удосконаленні змісту підготовки майбутнього вчителя для закладів загальної середньої освіти пов'язані з різними аспектами модернізації освіти загалом: переходом до реалізації основних засад Нової української школи, підтримкою ідей дитиноцентризму у навчанні, широке використання принципів компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходів, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі тощо. Як зазначалось вище, сучасний рівень освіти вимагає компетентнісного навчання, а отже, треба враховувати взаємозв'язок між традиційним та інноваційним у сфері освітніх послуг – засвоєння не готових знань, а вміння їх здобувати й накопичувати самостійно.

Однак, не лише засвоєні теоретичні знання виступають однією з ключових умов компетентності. Система професійної підготовки майбутнього вчителя спрямована, перш за все, на його особистісні риси і якості. Сучасні зміни в усіх сферах суспільного життя диктують, яким має бути вчитель, а отже, вносять зміни у систему його підготовки. Ми усе більше й більше хочемо бачити ідеального педагога української школи. Звичайно, що моделі «ідеального педагога» не існує, проте, «це питання може бути успішно вирішене лише в у сукупності з вирішенням болючих нині економічних питань, коли, нарешті, будуть чітко визначені орієнтири розвитку національної освіти і виховання». Окреслюючи професійні якості педагога майбутнього, дослідники виділяють:

- фізичне здоров'я і високу працездатність;
- врівноваженість психічних процесів;
- спокійний характер та стійка (розвинута) воля;
- ініціативність;
- організаційні здібності й навички;
- високий рівень загальної освіти і належна фахова підготовка;

- прагнення до самовдосконалення, постійного поповнення своїх знань;
- знання споріднених наук про людину;
- знання останніх досягнень науки;
- знання методики викладання своїх предметів;
- розуміння учнів. вміння спілкуватися з ними;
- володіння сучасними технологіями навчання й виховання;
- дисциплінованість та відповідальність;
- суспільна активність тощо [15, с. 8].

Ці якості слід вважати складниками професійної майстерності майбутнього вчителя, оскільки вони виступають як мета його підготовки.

Виконання завдань, що постали сьогодні перед вишами, вимагають пошуку шляхів удосконалення освітнього та виховного процесів, розробки нових методів та організаційних форм взаємодії викладача й студента.

На початку 80-х років у Дрогобицькому державному педагогічному інституті (на той час) було розроблено і впроваджено так званий КСУЯПС – комплексну систему управління якістю підготовки спеціалістів. Ця система включала постійно чинні організаційні, навчально-методичні, виховні, соціально-психологічні заходи з освітнього процесу, що здійснювався у виші на стадії від прийому й до випуску, включаючи стажування і зв'язки зі школою. Об'єктами КСУЯПСу були визначені такі напрями: «Профорієнтація і профвідбір», «Навчальний процес», «Наукова робота», «Виховна робота», «Матеріально-технічна база», «Побут і відпочинок». Розроблена система й сьогодні не втратила своєї актуальності. Виходячи з сучасних реалій та завдань, які суспільство висуває до особистості вчителя, система управління якістю підготовки студента як майбутнього спеціаліста-професіонала набирає нового значення і з удосконаленим змістом широко використовується у Дрогобицькому державному педагогічному університеті.

Однією з умов успішності майбутньої освітньої діяльності даного закладу вищої освіти є формування у студентів стійкого інтересу до обраної професії, методів оволодіння її особливостями, що залежать від багатьох чинників: взаємин між викладачами й студентами, теоретичного змісту та викладання навчальних дисциплін, рівня складності завдань для самостійного опрацювання, навчально-методичного та інформаційно-комунікаційного забезпечення, залучення студентів до науково-дослідної роботи, яка передбачає на

лише підготовку до написання й захист курсових, кваліфікаційних робіт, рефератів, написання наукових статей, есе тощо, але й участь у багатьох науково-практичних конференціях як загально-університетського, так і Всеукраїнського й Міжнародного рівнів, семінарах, вебінарах, проєктах, конкурсах та ін. Дослідження, пов'язані з виконанням навчальних завдань, формують у майбутніх вчителів досвід наукового пізнання, залучають до роботи з різноманітними інформаційними джерелами, сприяють вмінню організовувати власну науково-пошукову діяльність, пов'язану з творчістю та самостійністю. Самим життям доведено, що тільки ті знання, до яких студент прийшов самостійно, завдяки власному досвіду, думці та діям, стають справді міцним його здобутком. Саме тому вища школа поступово переходить від передавання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи.

Формування вчителя-дослідника, який перебуває у постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання й виховання забезпечують не лише належний рівень професійних знань, вмінь, навичок у майбутніх педагогів, але дозволяють сформувати творчу особистість фахівця, здатного до самоосвіти й самовдосконалення.

Загальні принципи організації педагогічного процесу та основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки у виші під час проведення лекційних, семінарських, лабораторних, індивідуальних занять, а також методики викладання окремих предметів дають можливість майбутнім учителям «побачити» свою діяльність, створюючи й розв'язуючи педагогічні ситуації і задачі, занурюватись у проблеми, розробляючи проєкти й презентації.

У процесі засвоєння педагогічної діяльності студент стикається з новими задачами, професійними ситуаціями, нестандартними умовами, які визначають появу деяких суперечностей, що виступають у якості рушійних сил розвитку особистості майбутнього вчителя. Знання свого потенціалу, перш за все, творчого, сприяє формуванню адекватної уяви про себе та свої можливості, тобто – самоідентифікації та самоактуалізації особистості. Незмінними атрибутами цього виступають потреба в пізнанні та прагнення до творчості (креативність). Створення креативного середовища у закладах вищої освіти – є однією з умов формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Креативне середовище створюється шляхом використання у навчальному процесі різних

творчих задач – аналізу педагогічних ситуацій, рольових та ділових ігор, представлення проєктів, участь у різноманітних конкурсах, стимулювання у студентів впевненості у своїх власних силах, аналізу продуктів власної діяльності.

Одним із завдань навчання та професійної компетентності майбутнього вчителя є сформованість активного ставлення до пізнання дійсності. Реалізація цього завдання передбачає ретельний відбір форм і методів навчання, які спонукають до активної розумової, практичної діяльності. Тому використання стандартних і нестандартних педагогічних прийомів і різноманітні шляхи їх розв'язання характеризують освітній процес як креативний, оскільки його результат є завжди суб'єктивно новим, бо творчість заснована на готовності майбутнього вчителя до інноваційних процесів, нових відносин, самовираження у будь-яких проблемних ситуаціях.

Сьогодні широкого використання в освітньому процесі надають інтерактивним методам, які ефективно сприяють засвоєнню знань, формуванню вмінь, навичок, виробленню творчого потенціалу, цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. До таких методів, приміром, належать «Мозковий штурм», «Мозкова атака» (метод сінектики), рольова гра, ділова гра, евристична бесіда. Найбільш ефективним методом можна вважати «Мозковий штурм», бо він має за основу вільну форму дискусії, спосіб швидкого включення усіх членів групи в роботу, допомагає демократично обговорювати чисельні проблеми і знаходити шлях до їхнього розв'язання. Як правило, «мозковий штурм» відбувається за наявності невеликої кількості учасників (до 10), які подають різні ідеї. Кожен з учасників демонструє свої пізнання у вирішенні проблеми, що висувається, подає альтернативні варіанти конкретного рішення, яке можна буде застосувати на практиці.

«Мозкова атака» будується за принципом ототожнення себе з об'єктом і предметом творчої діяльності, тобто, необхідності «вжитися» в образ, подумки уявити себе на місці досліджуваного об'єкту.

Як «мозковий штурм», так і «мозкова атака» в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти залежатиме й від майстерності викладача, його високого професіоналізму, творчого потенціалу, рівня теоретичної підготовки студентів, які здатні виявляти знання у різних галузях науки.

Щодо рольових та ділових ігор, то їх можна вважати найбільш ефективним методом при розв'язанні окремих, доволі складних

педагогічних та управлінських ситуацій, коли їхнє вирішення потребує не формального підходу. Успіх у проведенні рольових та ділових ігор залежатиме від ініціативності, життєвого досвіду гравців; творчої пошукової діяльності учасників, яка слугує засобом розвитку професійного мислення; вміння взаємодіяти з партнерами; оцінювати власні можливості окремо та в сукупності з іншими учасниками. Такі ігри слугуватимуть для студента мінімальним практичним досвідом, адже вони стимулюють самостійне прийняття творчих, мотиваційно виправданих дій і рішень; активізують мислення; є наближеними до реальних ситуацій; спонукають до спільної комунікативної діяльності; забезпечують умови до самореалізації.

Приміром, здатність аналізувати й розв'язувати різнотипові педагогічні задачі й ситуації, брати участь у рольових та ділових іграх, є одним з важливих показників сформованості професійної компетентності. Цей метод дозволяє розвинути у студента аналітичні навички, виробляє самостійність та ініціативність у вирішенні життєвих та виробничих задач, допомагає сформуванню впевненості у подальших діях.

Генерування ідей під час педагогічних задач, ситуацій, рольових та ділових ігор доцільно супроводжувати запитаннями, які спонукають студентів аналізувати, узагальнювати, робити висновки, приймати рішення, наприклад : «Як ви вважаєте, чому саме цей шлях є правильним?», «Що спонукало вас до прийняття такого рішення?», «Подивіться на проблему з іншої сторони. Що Ви тепер скажете?», «Якщо зробити навпаки?», «Ну то й що?», «Уявіть себе на місці учня у даній педагогічній ситуації. Якби ви вчинили?» та ін.

Корисними для майбутніх вчителів будуть поради, якими вони можуть скористатись у подальшій професійній діяльності:

1. Аналізуючи проблему, максимально використовуй свій власний, професійний досвід.
2. Не спіши робити висновок, якщо навіть тобі здається, що вирішення проблеми знайдено.
3. Пам'ятай, що кожна дитина – яскрава, неповторна особистість.
4. Оцінкой критично незначні здобутки у своїй діяльності.
5. Поповнюй знання лише з користю.
6. Поважай свою працю й працю тих, хто поруч.

Як бачимо, використовувані методи тією або іншою мірою стимулюють творчу активність та спрямованість студентів у процесі

отримання знань та оволодіння професійними вміннями й навичками, а отже – сприяють ефективному формуванню професійної компетентності.

Доцільно під час розгляду як теоретичного засвоєння матеріалу, так і практичних завдань виносити питання, які потребують дискусії. У процесі дискусії студенти зможуть аргументувати власне бачення на проблему, яка пропонується до розгляду, активно включатись в обговорення, висувати доказовість або заперечувати. Здатність бачити суперечності дозволяє виявляти вміння обґрунтовувати свою точку зору, незалежність суджень. Так, коментуючи цитати видатних педагогів західно-європейської та вітчизняної педагогіки минулих століть щодо важливості учительської професії та ставлення до вчителя як до «духовного наставника», доречно дискутувати над проблемою, яким має бути вчитель сьогодення та з якими проблемами він стикається, яким є ставлення до його особистості як фахівця, людини з боку суспільства, держави тощо. Як зразок можуть бути наведені слова Омеляна Вишневецького: «Учитель – професія творча. Сьогодні він покликаний усвідомити потреби і зміст реформ та розпочати розробку технології свого предмету. Кожен день, готуючись до уроку, він повинен ставити собі найперше головне питання: «Що робитимуть учні на моєму уроці?! А відтак завести собі товстий зошит та записувати до нього всі маленькі відкриття і здогадки, які шляхом апробації підкаже йому практика. Так учитель писатиме свою книжку, яку назве «Діяльність учнів на уроці мого предмета». Від цього буде потрібна користь: він удосконалюватиме себе, зможе поділитися досвідом із колегою і напише власний посібник, що у Європі вважається нормою» [3, с. 42].

Як бачимо, використовувані методи тією або іншою мірою стимулюють творчу активність та спрямованість студентів у процесі отримання знань та оволодіння професійними вміннями й навичками, а отже – сприяють ефективному формуванню професійної компетентності.

Успіх майбутньої професійної діяльності залежить також від рівня розвитку самостійності студента, його, свідомості, активності. Цей процес повною мірою пов'язаний з професійною майстерністю викладача, який спонукає майбутнього вчителя думати, мислити, висловлювати свою позицію, дискутувати, приймати рішення. Практикою життя доведено, що знання, добуті самостійним шляхом, завдяки власному досвіду, діям стають для майбутнього вчителя

міцним здобутком. Саме тому вища школа поступово переходить від передавання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи. Самостійна робота спонукає студента до пошуку необхідної інформації, саморегуляції, самооцінки, самоконтролю, здатності планувати й організовувати свої дії та дії інших. Як зазначав О. Вишнеський «якщо самостійна діяльність школяра чи студента стає пріоритетом, а технологічним інструментом її організації є навчальні задачі, то найперша функція інформації – слугувати матеріалом для її побудови. Це – серцевинна кількість її із сфер точних і гуманітарних наук [3, с. 20].

Для того, аби виробити у студента самостійність, важливо надати йому самому приймати рішення й розвивати у нього професійну зацікавленість. Цьому сприятимуть компоненти професійної компетентності – мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, рефлексивний. Проте, не усі студенти свідомо ставляться до самостійної роботи, яка передбачена програмами навчальних дисциплін. Різний рівень предметної підготовки, мотиваційно-ціннісне ставлення до освітнього процесу загалом та професійної діяльності у цілому, індивідуально-особистісні риси тощо можуть спричиняти проблеми в організації самостійної роботи. Щоб уникнути цього, доцільно, мабуть, переглянути викладачам розроблені навчально-методичні комплекси з дисциплін, які вони викладають у відповідності до формування професійних компетентностей. І ще один важливий момент. Сучасну освіту сьогодні неможливо уявити без використання інформаційно-комунікаційних технологій. Трапляються моменти, коли студент краще розуміється на роботі із гаджетами, аніж викладач. Однак, якими б новітніми не були технології, вони не можуть замінити слово – переконливе, емоційне, яскраво-забарвлене.

Сьогодні широкого використання у самостійній освітній діяльності студента відводять електронним підручникам, посібникам, навчальним програмам тощо. Особливо актуальними вони постають у сьогоденні, коли навчальні заклади змушені перейти на дистанційне навчання, яке засвідчило як переваги, так і недоліки цієї форми. Навчання on-line покликане скоротити аудиторне навантаження й збільшити частку самостійної освітньої діяльності студента.

Проведена нами діагностика стану сформованості у студентів навичок самостійної освітньої діяльності дала змогу виявити,

що 24, 2% з числа опитаних (усього було залучено 100 осіб) мають недостатній рівень попередньої підготовки до її здійснення: невміння працювати з навчально-науковою, методичною літературою, узагальнювати, систематизувати набуті знання з подальшим використанням раціональних прийомів розумової діяльності стали основними недоліками.

Тішить те, що 75, 8% респондентів систематично займаються самоосвітою, поглиблюють свої знання через самостійний пошук здобути навчальну інформацію, розширити свій кругозір, сформувати уміння й навички, які у подальшому застосовуватимуть на практиці.

Формування академічних компетенцій має проходити не лише в рамках декількох дисциплін (переважно педагогіки, педагогічної майстерності, педагогічної етики, педагогічної психології). Підхід має бути системним, цілеспрямованим, який зачіпає однаково усіх викладачів. Міцним здобутком для майбутнього учителя є проходження педагогічної практики в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Головні положення про роль практики у процесі підготовки спеціалістів з належним рівнем професійної компетентності є важливим елементом наукової організації освітнього процесу, адже за час проходження практики відбувається інтеграція усіх знань і вмінь, отриманих студентом на попередніх курсах як з психолого-педагогічних, так і науково-методичних дисциплін. Перш ніж студент буде залучений до проходження педагогічної практики, яку можна вважати викладацькою діяльністю, у нього необхідно сформувати базові знання, вміння, навички: здатність діяти у нових реальних умовах, вміння спілкуватися з класним колективом або окремими учнями, здатність аналізувати педагогічні явища. У процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу і найперше, психолого-педагогічних, формуються мотиви, цінності, переконання. Чим глибшими вони постають для студента, тим більшими є можливості для того, аби в процесі навчання у виші захопити студента до свідомого сприйняття майбутньої педагогічної діяльності.

Однак, як показує досвід, за час проходження педагогічної практики не усі студенти свідомо ставляться до цього процесу. Одні копіюють роботу вчителя (вихователя), його дидактичні дії, інші – не впевнені у своїх практичних вміннях. Є й такі, для кого час проходження педагогічної практики асоціюється з переписуванням чужої звітної документації. Щоб уникнути цього, майбутньому учителю треба надавати

можливість самому спроектувати свою діяльність, допомогти ознайомитись із документацією дитячого та учнівського колективів, щоб у подальшому вміло опиратись на успішне розв'язання освітніх і виховних завдань, виявляти ініціативність та творчість у проведенні виховних заходів, залучаючи учнів до їх організації та проведення (складання сценарію, репетиції, безпосередня участь).

З метою виявлення рівня професійної компетентності майбутніх учителів студентам було запропоновано визначити власні показники готовності до цієї професії. За основу брались особистісна готовність, теоретична підготовка, діяльнісний компонент. Усього було залучено 85 студентів 1-3-х курсів навчально-наукового інституту фізичної культури і здоров'я ДДПУ імені Івана Франка. На початку ми провели анкетне опитування зі студентами.

Предметом нашої уваги був показник мотивації до педагогічної діяльності, оскільки професійна підготовка спирається на усвідомлення особистісних мотивів і має бути врахована кінцевим результатом навчання – формуванням необхідних компетентностей, реалізацією освітньої та професійної діяльності.

Зміст питань був таким:

1. Чому для майбутньої професійної діяльності Ви обрали навчання у педагогічному закладі освіти?

а) порадили батьки; б) власний свідомий вибір; в) за результатами ЗНО; г) інший варіант відповіді.

2. Що стало для Вас мотивом у виборі майбутньої професії?

а) сімейна традиція бути педагогом; б) любов до дітей; в) приклад діяльності улюбленого вчителя; г) інший варіант відповіді.

3. Що приваблює Вас у майбутній педагогічній діяльності?

а) ситуація власного успіху; б) кінцевий результат освітньої діяльності учнів; в) стати справжнім професіоналом; г) інший варіант відповіді.

Після опрацювання відповідей ми отримали такі результати:

за порадою батьків педагогічний виш обрали 29% студентів; власний вибір зробили 59,2%; за результати ЗНО – 10,1%; 1,7% студентам порадили друзі, які навчались у цьому виші.

Сімейну традицію бути педагогом сповідують 33,2% студентів; любов до дітей стала головним мотивом для 49,5% студентів; як приклад педагогічної діяльності вчителя мають 15% опитаних респондентів; 2,3% не могли визначитись із мотивами.

Стати справжнім професіоналом у педагогічній діяльності хочуть 47,3% опитаних; бачити кінцевий результат освітньої діяльності

учнів обрали 37,2%; відчувати власний успіх прагнуть 12,2%; 3,3% опитаних студентів не бачають правабликих сторін педагогічної діяльності.

Як бачимо з відповідей, майбутня професійна діяльність для значної кількості опитаних студентів є саме тим свідомо обраним шляхом, який пройдуть вони, аби стати хорошими педагогами.

Показник особистісних якостей ми сформуваємо з запропонованих професійних якостей «ідеального педагога» (за І. Підласим):

1. Фізичне здоров'я і висока працездатність.
2. Врівноваженість психічних процесів.
3. Спокійний характер та стійка воля.
4. Соціальна зрілість, дисциплінованість, відповідальність.
5. Перцептивні здібності.
6. Організаційні здібності та навички.
7. Креативні здібності.
8. Естетичний смак.
9. Прагнення до самовдосконалення, постійного поповнення своїх знань.
10. Високий рівень загальної культури.

Оцінюючи у кількісних одиницях особистісні якості, студенти виводили середній показник, який передбачав: високий рівень (9–10 балів), середній (6–8 балів), низький (4–5 бали), критичний (0–3 бали).

Обробивши результати відповідей за формулою $0.1+0.2...+0.10/10$, студенти виявили такі показники: 35,2% опитаних мають високий рівень особистісної готовності до професійної діяльності; 55,8% – середній рівень; 9% опитаних респондентів мають низький рівень готовності до професійної діяльності.

Теоретичну готовність пропонувалось оцінити через рівень оволодіння теоретичних знань з навчальних дисциплін, які становлять підґрунтя професійної діяльності:

1. Знання основ філософії, психології, соціології, культурології.
2. Знання анатомії, фізіології та споріднених наук про людину.
3. Знання основ педагогіки: технології методів, прийомів, засобів навчання й виховання.
4. Знання сучасних концепцій навчання й виховання.
5. Знання методики викладання свого предмету.
6. Володіння інформаційно-комунікаційними технологіями.
7. Знання іноземної мови.

8. Знання особливостей сучасних сімей, методики роботи з батьками учнів.

9. Знання особливостей учнів, схильних до правопорушень.

10. Знання особливостей учнів з особливими освітніми потребами.

Високий рівень теоретичної готовності вимірювався у 9–10 балів, середній становив 6–8 балів; низький – 4–5 балів; критичний – 0–3 бали за тією ж формулою $(T_1+T_2...+T_{10}/10)$.

Результати виявились наступними: 30,8% студентів мають високий рівень теоретичної готовності; 54,2% – середній рівень, 12,7% мають низький рівень, критичний – 2,3%.

Діяльнісний компонент визначався показниками рівня готовності до конкретних вмінь, а саме:

1. Дидактичні вміння.
2. Дослідницькі вміння.
3. Пізнавальні вміння.
4. Прогностичні вміння.
5. Комунікативні вміння.
6. Сугестивні вміння.
7. Рефлексивні вміння.
8. Діагностичні вміння.
9. Організаторські вміння.
10. Реалізація здоров'язбережувальної функції.

Показники рівнів залишились незмінними: високий рівень – 9–10 балів; середній – 6–8; низький – 4–5 балів; критичний – 0–3 бали.

Високий рівень мають 34,1% опитаних студентів; середній – 52,6%; низький – 7,9% респондентів.

Зауважимо, що високий рівень усіх показників мають студенти, які займаються педагогічною (освітньою, тренерською) діяльністю, або мають практику роботи у реабілітаційних центрах.

Успіх майбутньої професійної діяльності пов'язаний безпосередньо з рівнем розвитку особистісних компетенцій, необхідних спеціалістові в умовах сучасних соціально-економічних перетворень. Прагнення до успіху, упевненість і бажання, активність, мобільність, здатність працювати в команді, вміння комунікувати, відстоювати свою точку зору, а найголовніше – любов до дитини – ось лише деякі показники успішної професійної діяльності у майбутньому.

Ми запропонували студентам виокремити особисті якості, які будуть необхідні у професійній діяльності і характеризуватимуть їх

як компетентного професіонала, прирівняти ці якості до себе й назвати їх. Серед найважливіших особистісних якостей студенти назвали: порядність, доброту, справедливість, чесність, терпіння (толерантність), тактовність. Було названо також якості, які, на думку опитуваних, становлять професійну складову: любов і повага до дітей, знання педагогічної теорії, методики викладання предмету, майстерність, працелюбність.

На запитання «Що, на Ваш погляд, у становленні професіонала є більш значущим : а) наявність системи знань, вмінь, навичок; б) особистісні якості та властивості; в) прагматизм; г) система знань, вмінь навичок і особистісного потенціалу», студенти дали такі відповіді:

68,2% найбільш значущим обрали систему знань, вмінь, навичок і особистісного потенціалу; 29% – особистісні якості і властивості; 2,8% схилиються до прагматизму, який вважають визначальним у професійній діяльності.

У підсумку студентам було запропоновано дати оцінку власного рівня професійної підготовки та компетентності:

На запитання «Як ви оцінюєте власний рівень професійної готовності до педагогічної діяльності?»

1. Вважаю, що маю добрі знання і буду хорошим спеціалістом.
2. Маю недостатні знання. Буду самовдосконалюватись.
3. Не бачу потреби розпочинати педагогічну діяльність» – у якості хорошого спеціаліста себе бачать 65,5% студентів; прагнутимуть до самовдосконалення – 28,1%; 6,4% не бачать потреби розпочинати педагогічну діяльність.

Набути професійну компетентність майбутній вчитель може лише за умови самостійного розв'язання проблем, а це вимагає практичного застосування знань та вмінь. Тому одним із способів формування професійної компетентності майбутнього вчителя стає його підготовка у виші, а також професійно-педагогічна діяльність, яка забезпечує формування мотиваційної складової, досконалих вмінь і готовності до самостійних дій та рішень.

Включення студента до активної освітньої діяльності сприяють формуванню майбутнього професіонала. Однак при цьому треба пам'ятати, що системні знання, вміння й навички, які є обов'язковими для засвоєння майбутнім педагогом і визначають професійний розвиток, не гарантують його професійної компетентності. Набуття практичного досвіду під керівництвом вмілих викладачів-науковців, які оцінюють ступінь оволодіння студентом вмінь і

навичок – невідкладне завдання у вирішенні підготовки високо-професійних спеціалістів для Нової української школи.

Бути сьогодні учителем не просто, складно, однак почесно й велично, бо «жодна інша професія не дає такої постійної підзарядки оптимізмом і молодістю, як учительська – адже учитель повсякчас має справу з юністю, з іще не понівеченою дитячою душею» [2, с. 25].

Висновки

Професійна компетентність педагога – це сукупність фізичних, психічних, особистісних, соціальних змін, які відбуваються у процесі оволодіння і виконання діяльності, що забезпечує новий, більш ефективний рівень складних професійних задач. Це складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних вмінь і значущих особистісних якостей, які обумовлюють готовність учителя до виконання педагогічної діяльності.

Особливу значущість професійна компетентність набуває у зв'язку з тим, що сучасна освітня система вимагає інноваційних підходів та перетворень. Учитель, щоб бути успішним, затребуваним має бути готовий до будь-яких змін, вміти не просто пристосуватися, адаптуватися до нових умов, він має проявляти бажання й стремління бути професіоналом, постійно оновлювати свої знання й вміння, прагнути до саморозвитку, виявляти високий рівень громадянськості, толерантність, високу культуру тощо. Саме тому третє тисячоліття вимагає кардинальних змін у підготовці фахівців, насамперед, в освіті, де мають бути впроваджені нові підходи до вирішення освітніх і виховних завдань на усіх рівнях підготовки, і найперше у закладах вищої освіти.

Для педагогічного закладу освіти формування компетентностей у майбутніх вчителів має означати те, що результат їхньої професійної освіти становить не сума предметно-спеціальних знань, вмінь, навичок, а здатність діяти свідомо, визначати й формулювати дидактичні та виховні завдання, враховуючи значні інноваційні перетворення, індивідуальний, психічний розвиток кожної дитини, її здібності, таланти, уподобання, приймати обґрунтовані рішення у розв'язанні педагогічних ситуацій тощо.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя буде більш ефективним, якщо:

- професійна компетентність розглядатиметься як інтегративна якість особистості у поєднанні з мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та рефлексивним компонентами;

- студенти будуть залучені до активної науково-дослідної роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що формують професійні знання та навички;
- відбуватиметься інтеграція психолого-педагогічної, методичної й предметної підготовки майбутніх вчителів (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття, тренінги, конференції тощо);
- педагогічні умови організації самостійної роботи студентів будуть на високому рівні;
- максимально реалізовані можливості педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя.

Проведене опитування зі студентами засвідчило, що формування професійної компетентності відбувається комплексно – як через теоретичне осмислення важливих педагогічних положень, явищ, процесів, так і практичної реалізації освітніх та виховних завдань.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Київ : Видавництво «К. І. С.», 2004. С. 47–53.
2. Вишневський О. Українська педагогіка на тлі освітніх реформ: збірник науково-публіцистичних статей [для магістрів, аспірантів та студентів, які досліджують стан сучасної української педагогіки]. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2008. 70 с.
3. Вишневський О. Українська педагогіка на старті реформ. Дрогобич : Швидкодрук, 2015. 80 с.
4. Вишневський О. На ниві відродження української педагогіки / (Наукові прагнення і здобутки автора на тлі прожитих літ). До 85-річчя від дня народження та 60-річчя освітньої діяльності. Дрогобич : Коло, 2018. 210 с.
5. Євтух М. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір. Дрогобич, 2015. 64 с.
6. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
8. Коменський Я. А. Про вигнання із шкіл відсталості. *Вибрані педагогічні твори*. Т. 2. Київ, 1982. 154 с.
9. Маркова А. К. Психологічні критерії і ступені професіоналізму вчителя. *Педагогіка*. 1999. №6. С. 55–63.

10. Мета компетентнісної освіти. URL: <https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/>
11. Налаштування освітніх структур в Європі. URL: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/541>
12. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control/uk/
13. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін та ін. Київ, 2016. 36 с.
14. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації освітньої політики*. Київ : Видавництво «К.І.С.», 2003. 296 с.
15. Підласий І., Трипольська С. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя. *Рідна школа*. 1998. №1. С. 3–8.
16. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності : погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. №23. С. 18–24.
17. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. Овчарук. Київ : Видавництво «К.І.С.», 2004. 112 с.
18. Проблема особистості вчителя та його фахової підготовки : зб. наук. праць / за ред. М. Євтуха. Київ: ІСДО, 1994. 116 с.
19. Равен Дж. Компетентність в сучасному суспільстві : вияви, розвиток і реалізація. Москва : Когіто-Центр. 2002. 396 с.
20. Скалич Л. Впровадження компетентнісного підходу в навчанні учнів початкових класів. *Формування професійної компетентності вчителя* : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2021. 116 с.
21. Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничука. Київ : Головна редакція української енциклопедії, 1985. 968 с.
22. Чошанов М. Дидактичне конструювання гнучкої технології навчання. *Педагогіка*. 1997. № 2. С. 21–27.